

19. Славутич Яр. Твори: в 2-х т. Київ: Дніпро, 1994.
20. Славутич Яр. Поезії. Київ: Дніпро, 1994. Т. 1. 671 с.
21. Славутич Яр. Поеми. Переклади. Київ: Дніпро, 1994. Т. 2. 365 с.
22. Славутич Яр. Трофеї. 1938 – 1963. Едмонтон: Славута, 1963. 320 с.
23. Славутич Яр. Твори: в 5-т. Київ: Дніпро, 1998.
24. Славутич Яр. Поезії 1937 – 1997. Київ: Дніпро, 1998. Т. 1. 469 с.
25. Славутич Яр. Поеми. Переклади. Нариси. Життєпис. Київ: Дніпро, 1998. Т. 2. 331 с.
26. Славутич Яр. Розстріляна муза: Меч і перо. Київ: Дніпро, 1998. Т. 3. 492 с.
27. Славутич Яр. Українська література й мова на Заході. Київ: Дніпро, 1998. Т. 4. 484 с.
28. Славутич Яр. Спогади. Записи. Київ: Дніпро, 1998. Т. 5. 352 с.
29. Потєбня А. А. О некоторых символах в славянской народной поэзии. *Символ и миф в народной культуре*. Москва: Лабиринт, 2000. С. 5–91.

Зоз О.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 801.61

ЗВУКОВИЙ СИМВОЛІЗМ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ

У статті розглядається один із аспектів фонетичної семантики, а саме проблема звукового символізму. Проведене дослідження підтверджує присутність зв'язку між оцінною емоційною тональністю поетичного тексту та його сумарним фонетичним значенням. Проте відображення специфіки смислової організації тексту з різним характером загальної оцінної емоційної тональності звуковими засобами відбувається при одночасному збереженні найсуттєвіших рис фонетичної організації, притаманних ліричній поезії як жанру.

Ключові слова: звукова семантика, звуковий символізм, оцінна емоційна тональність, частотність звуків.

Зоз Е.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу Горлівського інституту іноземних мов ГВУЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ЗВУКОВОЙ СИМВОЛІЗМ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ

В статті розглядається один із аспектів фонетичної семантики, а саме проблема звукового символізму. Проведене дослідження підтверджує наявність зв'язку між оцінно-емоційною тональністю поетичного тексту та його сумарним фонетичним значенням. Однак відображення специфіки смислової організації тексту з різним характером загальної оцінної емоційної тональності звуковими засобами відбувається при одночасному збереженні найсуттєвіших рис фонетичної організації, притаманних ліричній поезії як жанру.

Ключевые слова: звуковая семантика, звуковий символізм, оцінно-емоційна тональність, частотність звуків.

Zoz O.

– *Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Department of English Philology and Translation, Horlivka Institute for Foreign Languages, Donbas State Teachers' Training University*

SOUND SYMBOLISM OF A POETIC WORK

The article deals with one of the aspects of phonetic semantics, namely the problem of sound symbolism. The research has proved the existence of a definite relationship between the evaluative-emotional colouring of the poetic text and its total phonetic meaning but the semantic organization of the texts with different evaluative-emotional colouring is conveyed by means of the sound semantics on the background of the most essential features of the phonetic structure of lyric poetry as a genre.

Key words: *sound semantics, sound symbolism, the evaluative-emotional colouring, the sound frequency.*

Постановка проблеми. Дана стаття розглядає одну з проблем лінгвістики, яка залишається актуальною протягом довгого часу – проблему фоносемантики, а саме, дослідження ролі фонетичного компоненту у створенні та передачі загального емоційного забарвлення ліричного віршованого твору.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні та експериментальні дослідження в цій області спрямовані на встановлення загальних характеристик у функціонуванні фонологічних одиниць різносистемних мов [1; 2; 4; 8], фонаційних ознак, які формують асоціативно-символічні значення фонем у текстах різних стилів [5; 6], порівняльний опис фонологічних систем германських і слов'янських мов в історичному аспекті [3].

Метою нашого дослідження є аналіз прояву звукового символізму в поетичних текстах, що передбачає вирішення наступних **завдань**: описати символіку звуків англійської мови; визначити відносну частотність голосних і приголосних звуків в конкретних текстах; зіставити відносну частотність звуків з їх нормальною частотністю в англійській мові; проаналізувати ефект звукосимволізму в конкретному творі і описати його звукову семантику в співвідношенні із загальною оцінною емоційною тональністю даного вірша.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових робіт, присвячених дослідженню символічних властивостей звуків за допомогою об'єктивних експериментальних методів, зіставлення і узагальнення їх результатів дозволили зробити деякі загальні висновки і описати символіку звуків англійської мови.

Символіка сонорних приголосних описується ознаками: безперервний, вільний, слабкий, спокійний, м'який, жіночий, ніжний, приємний, легкий, круглий, теплий, гарний, красивий.

Неоднозначно описується символіка шумних приголосних. За фактором «різкий – не різкий» («harsh – mellow») вони потрапляють у одну групу з вибуховими приголосними і їм приписуються символічні ознаки «різкий», «гострий», «активний», «важкий», «поганий». За

фактором «компактний - дифузний» щільні шумні приголосні [s] і [z] потрапляють в одну групу із сонорними приголосними, і їх символіка може бути описана ознаками «безперервний», «дифузний», «плавний», «вільний», «слабкий», «спокійний», «жіночий», «легкий», «ніжний», «гарний».

Слід також зазначити, що символічні ознаки, притаманні тій чи іншій групі приголосних, не в однаковій мірі характерні для окремих членів цієї групи. Наприклад, символічні ознаки, що характеризують вибухові приголосні, у дещо меншій мірі властиві губно-губним [p] і [b], ніж альвеолярним [t] і [d], а усі глухі вибухові приголосні сприймаються як більш тверді, різкіші, більш уривчасті у порівнянні з відповідними дзвінками вибуховими (що співпадає з традиційною класифікацією англійських приголосних, у якій глухі є сильними (fortis), а дзвінки – слабкими (lenis)).

Символіка сонорних приголосних найбільшою мірою властива сонорному [l] – самому «м'якому», «ніжному», «жіночому», «приємному», меншою мірою ці ознаки характерні для носових [ŋ] і [ɲ], багато які з цих ознак зовсім не характерні для сонорного [r], хоча існують признакові шкали, за якими [r] і [l] потрапляють в одну групу: наприклад, обидва ці звуки описуються як «вільні», «теплі» і дещо «округлі».

Усі ці фактори необхідно враховувати при описі конкретних текстів, оскільки в залежності від ступеня прояву символічних властивостей окремих звуків і в результаті їх співвідношення і взаємодії, одні ознаки можуть нейтралізуватися в системі тексту, інші, навпаки, посилюватися.

Аналіз низки експериментальних робіт з дослідження явища звукового символізму дозволяє зробити висновок про те, що найбільш функціонально значущою для голосних є опозиція звуку високої тональності – низької тональності («acute» – «grave»), яка практично збігається з традиційною опозицією «голосні переднього ряду – голосні заднього ряду». Крайніми членами цієї опозиції є голосні переднього ряду високої тональності [i:] і заднього ряду низької тональності [u:].

Голосним високої тональності притаманні символічні властивості «високий», «тонкий», «гострий», «маленький», «слабкий», «світлий», «ясний», «холодний», «жіночий».

Символіка голосних низької тональності описується наступними ознаками: «низький», «темний», «похмурий», «сумний», «важкий», «великий», «сильний», «теплій», «чоловічий» .

Окремо слід сказати про голосні середнього ряду, що займають проміжне положення між голосними заднього ряду низької тональності і голосними переднього ряду високої тональності. М. Макдермотт називає їх «невизначеною групою» («indefinite group») і на основі експериментальних даних робить висновок про те, що переважання в будь-якому тексті голосних низької тональності веде до посилення нижньої форманти голосних «невизначеної групи» і вони набувають

«м'яку, сумну тональність» голосних заднього ряду і, навпаки, переважання в тексті голосних високої тональності підсилює їх верхню форму і вони набувають «яскраву, світлу тональність» голосних переднього ряду [7, с. 56–62].

Крім того, до «невизначеної групи» можуть бути віднесені не тільки голосні середнього ряду, а й деякі голосні переднього і заднього ряду, що мають низькі кількісні характеристики значення фонем за окремими шкалами або факторами (наприклад, голосні переднього ряду [æ] і [eɪ] мають низькі кількісні значення за шкалами «яскравий», «тонкий», «легкий»).

Очевидно, при аналізі конкретних текстів слід виходити з припущення про те, що символічні властивості голосних «невизначеної групи» не вступають в конфлікт із загальною тональністю домінуючої групи, а скоріше «адаптуються» до неї.

Аналіз прояву символічних властивостей звуків у поетичних текстах із застосуванням методики, яка базується на порівнянні частотності звуків в конкретних творах з їх нормальною частотністю, дає складну картину, яка не піддається однозначній інтерпретації.

Перш за все слід зазначити, що існує низка звуків, які виявляються найбільш частотними, а отже, і естетично значущими, в переважній більшості віршів (в даному випадку маються на увазі тільки ті звуки, значення t-критерію для яких дозволяє говорити про не випадковість відхилення їх відносної частотності у вірші від норми). Це сонорний [l], символіка якого описується ознаками «спокійний», «м'який», «жіночий», «ніжний», «плавний», «теплий», «гарний», «дуже приємний»; глухий приголосний [s], що має символічні ознаки «безперервний», «плавний», «вільний», «спокійний», «легкий», «жіночий», «ніжний».

З голосних до цієї групи можна віднести дифтонг переднього ряду [aɪ], фонетичне значення якого описується ознаками «світлий», «жіночий», «слабкий», «повний» («не порожній»), «дуже приємний», «гарний»; довгий голосний переднього ряду [i:], символіка якого описується ознаками «світлий», «жіночий», «високий», «холодний», «тонкий».

Набір інших найбільш частотних звуків змінюється від вірша до вірша. Однак і тут можна зробити деякі узагальнення. Серед найбільш частотних приголосних чільне місце займають сонорні: частіше за інших [l], [n], [m], іноді [w], [ŋ], [j], які привносять в поетичний твір символіку «вільного», «м'якого», «ніжного», «жіночого», «спокійного», «приємного».

З приголосних частіше за інших у групу найбільш частотних потрапляють глухий [s] і дзвінкий [z]. За своїми символічними властивостями ці звуки дуже близькі до сонорних.

Іноді в групу найбільш частотних в тому чи іншому вірші потрапляють приголосні [f], [h], [v], [ʃ], [ð]. Символіка цих приголосних близька до символіки вибухових приголосних, які теж іноді потрапляють в групу найбільш частотних в окремих віршах: у нашому матеріалі це

вибухові [t] і [d], рідко [k], [g], [b]. Фонетичне значення цієї групи приголосних описується ознаками «сильний», «різкий», «грубий», «важкий», «уривчастий», «твердий», «напружений», «активний», «чоловічий», «поганий».

Серед найбільш частотних голосних чільне місце займають голосні переднього ряду. Це вже згадувані довгі голосні [i:] та [a:], а також [e], короткий [e], іноді [i]. Символічне значення цієї групи голосних характеризується ознаками «світлий», «високий», «холодний», «тонкий», «жіночий», «слабкий».

Рідше за інших в групу найбільш частотних потрапляють голосні заднього ряду. У нашому матеріалі це були довгі голосні [ɑ:], [ɔ:], [u:]. Слід зазначити, що у всіх випадках збільшення частотності цих голосних у порівнянні з нормальною спостерігалось у віршах з мінорною тональністю, яку «темні», «низькі», «важкі» і «сумні» голосні заднього ряду в даному випадку підкреслювали.

Узагальнюючи викладене вище, можна сказати, що в цілому для ліричного вірша (незалежно від його загальної емоційної тональності) є характерним збільшення частотності звуків понад норму (як голосних, так і приголосних), символіка яких описується ознаками з позитивною конотацією – «світлий», «теплий», «повний», «спокійний», «вільний», «плавний», «ніжний», «гарний», «приємний». Ці звуки складають у досліджуваних текстах віршів від 70% до 100% від загальної кількості звуків, частотність яких у вірші вище, ніж їх нормальна частотність в англійській мові.

Відповідно, найбільш частотні звуки, символіка яких описується ознаками з негативною конотацією – «різкий», «важкий», «грубий», «уривчастий», «напружений», «сильний», «поганий», «неприємний» – складає в досліджуваних текстах не більше 30%.

Однак статистичний аналіз звукової організації поетичного тексту є недостатнім для висновку про можливість тих чи інших звуків передавати певну емоційну тональність твору.

Поетичний твір – складна функціональна система, елементи якої мають лише відносну свободу, а загальна інтегративна якість системи може, з одного боку, пригнічувати прояв деяких якостей елементів системи (в даному випадку – звуків), а з іншого, може їх посилювати.

Семантизація звукової системи вірша відбувається за рахунок актуалізації потенційно закладеної в звуках інформації емоційно-експресивного характеру в результаті складної взаємодії плану змісту і плану вираження твору.

Носієм певного сенсу звук стає тільки в структурі цілого (в даному випадку – поетичного твору), будучи його елементом, звук, а також звукова організація в цілому стають значущими, беруть участь у здійсненні поетичного задуму твору.

У зв'язку з цим аналіз ролі звукової організації вірша, ефекту звукового символізму в поетичному тексті вважаємо доцільним при

аналізі конкретних творів, що дозволяє описувати «семантику» звуку в співвідношенні із загальною семантичною тональністю тексту.

Для того щоб продемонструвати роль звукової символіки у втіленні естетичного задуму твору, більш докладно зупинимося на аналізі одного з віршів В. Вордсворта (W. Wordsworth. «Surprised by joy ...»), в якому створено образ закоханого ліричного героя, що оплакує смерть своєї коханої.

Аналіз семантики основних тематичних груп лексики і їх міжгрупових зв'язків дозволяє зробити висновок про те, що цей вірш проникнутий єдиним контекстуально-коннотативним забарвленням «сумного», «скорботного», «похмурого», «тривожного», «безнадійного», «безвихідного».

Звукова організація вірша в цілому характеризується деякою перевагою глухих (39%) і сонорних приголосних (34%), що характерно для ліричного вірша взагалі.

У сильній позиції спостерігається значне переважання довгих голосних (35% від загальної кількості голосних) у порівнянні з короткими голосними (13%), а також переважання голосних переднього ряду в порівнянні з голосними заднього і середнього ряду – 26% vs 14% і 9%. Переважання у сильній позиції довгих голосних і голосних переднього ряду в значній мірі сприяє створенню милозвучності вірша.

Символіка найбільш частотних звуків вірша неоднозначна. Фонетичне значення вибухового [t] описується ознаками «сильний», «різкий», «уривчастий», «твердий», «напружений», «грубий», «чоловічий», «поганий».

Подібними ознаками описується символіка голосного заднього ряду низької тональності [ɔ:] – «низький», «важкий», «сумний», «великий», «теплий», «повний», «темний».

У той же час фонетичне значення довгого голосного переднього ряду [aɪ] і глухого приголосного [s] притаманні прямо протилежні символічні властивості: «світлий», «приємний», «м'який», «ніжний», «спокійний», «вільний», «жіночий», «гарний».

Але характер загальної семантичної тональності даного вірші, яка описується ознаками «сумний», «скорботний», «похмурий», «тривожний», «безнадійний», обумовлює посилення і домінуючу роль символічних ознак звуків з негативною конотацією.

Певна нейтралізація позитивної символіки звуків відбувається також під впливом семантики окремих слів, що містять ці звуки – відбувається вторинна семантизація звуку в системі тексту.

Наприклад, глухий приголосний [s], символічне значення якого описується ознаками з позитивною конотацією, у вже згаданому вірші входить в такі словосполучення, які мають яскраво виражене контекстуально-коннотативне забарвлення «сумного», «скорботного», «безнадійного»: my most grievous loss; the worst pang that sorrow ever bore.

Таким чином, навіть повтор звуку з фонетичним значенням, протилежним загальній емоційній тональності тексту, під впливом системи цього тексту, основним системоутворюючим фактором якого є слово, набуває характеру відлуння домінуючого мотиву твору, сприяє втіленню його естетичного задуму.

Перспективи проведеного дослідження ми вбачаємо у дослідженні системи типологічних звуко-змістовних відповідностей, що дозволить встановити закономірні і стійкі системні зв'язки між типологічно повторюваними властивостями змісту і звукової форми твору.

Література

1. Воронін С. В. Основи фоносемантики. Ленінград: Вид-во ЛДУ, 1982. 244 с.
2. Журавльов О. П. Фонетичне значення. Ленінград: Вид-во ЛДУ, 1964. 160 с.
3. Кушнерик В. І. Фоносемантизм у германських та слов'янських мовах: [монографія]. Чернівці: Рута, 2004. 415 с.
4. Левицький В. В. Семантика і фонетика. Чернівці: Вид-во ЧДУ, 1973. 103 с.
5. Fónagy I. Communication in Poetry. *Word*. 1961. № 17. P. 194–218.
6. Lynch JJ The tonality of lyric poetry: An experiment in method. *Word*. 1953. № 9. P. 211–229.
7. Macdermott MM Vowel sounds in poetry, their music and tone colour. London: Paul, French, Trubner & Co., Ltd, 1940. 148 p.
8. Taylor JK & Taylor MM Another look at phonetic symbolism. *Psychological Bulletin*. 1965. № 64. P. 413–427.